

EVLIYA ÇELEBİYE GÖRE 17. YÜZYILDA EDİRNE’NİN ŞEHİR COĞRAFYASI VE KÜLTÜREL HAYAT

*(Urban Geography and Cultural Life of Edirne in the Seventeenth
Century in terms of Evliya Çelebi’s Stand)*

Doç. Dr. Mehmet KARAKUYU

Fatih Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
mkarakuyu@fatih.edu.tr

Faruk SARIUSTA

Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
fsariusta@st.fatih.edu.tr

ÖZET

17. yüzyılda yaşamış olan Evliya Çelebi, Osmanlı coğrafyasını büyük ölçüde gezmiş ve gördüklerini, okuduklarını ve duyduklarını kendine ait üslubuyla Seyahatname adlı eserinde toplamış olan büyük bir seyyahdır. 2011 yılı doğumunun 400. yıldönümü olması münasebetiyle UNESCO tarafından “Evliya Çelebi Yılı” olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda bu çalışmada da Evliya Çelebi’nin Osmanlı İmparatorluğu’nun İstanbul’dan önceki başkenti olan Edirne Şehri hakkında vermiş olduğu bilgiler derlenip, incelenmiştir. Edirne’ye 1653 yılında gelen Evliya Çelebi Seyahatname’sinde bu şehre yaklaşık 46 sayfa yer ayırmış ve oldukça detaylı bilgilere yer vermiştir. Bu çalışmanın amacı da Evliya Çelebi’nin Edirne Şehri hakkında verdiği bu bilgileri derleyip, Şehir Coğrafyası kriterlerine göre inceleyip 17. Yüzyıldaki Edirne Şehri’nin özelliklerini ortaya koymaktır. Bu çalışmada Evliya Çelebi ve Seyahatname hakkında kısa bir giriş yapıldıktan sonra şehrin tarihi, kalesi, fiziki coğrafya özellikleri, camileri, çarşıları, mahalleleri, sarayları, diğer mimari eserleri ve sosyo-kültürel özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Evliya Çelebi, Seyahatname, Edirne Şehri.

ABSTRACT

Evliya Celebi, who lived in the seventeen century, was a great traveller who visited most parts of Ottoman geography and wrote what he saw, read, and heard with a special style of his own and collected these writings in his work entitled as Seyahatname. The year 2011 has been declared as “Çelebi Years” by UNESCO thanks to the 400th anniversary of his birthday. In this study, we have studied and compiled the information that Evliya Çelebi has given about

Edirne which is the previous capital city of the Ottomans before İstanbul. Evliya Çelebi visited Edirne at 1653 and gave broad information about Edirne in Seyahatname' spending 46 pages to describe the city. The aim of this study is to compile and edit information about Edirne that has been given by Evliya Çelebi, under the Urban Geography principles. In the study, we have a short review about Evliya Çelebi and his Seyahatnames. Also we gave information about the history of Edirne, castles of Edirne and topographic features of city besides mosques, bazaars, neighborhoods, palaces, and other architectural structure' with social and cultural features.

Keywords: *Evliya Çelebi, Seyahatname, Edirne city.*

GİRİŞ

Seyahatnameler, tarihten coğrafyaya, sosyolojiden sanat tarihine, ekonomiden siyaset bilimine kadar pek çok bilimi ilgilendiren ve yazıldığı dönemle ilgili bilgileri bugüne aktaran çok önemli eserlerdir. Özellikle 20. Yüzyıl öncesinde yazılmış olan seyahatnameler o döneme ait tarihî, sanatsal, sosyolojik, kültürel, ekonomik, dinî ve siyasi bilgileri ihtiva ettikleri için daha da önemlidirler. Bunun yanında tarihi seyahatnameler çoğu zaman seyyahların gözlemlerine ve bulunulan mekânın ahalisinden elde edilen bilgilere göre öznel bir anlatımla kaleme alındığından dolayı o döneme ait resmi tarih dışında farklı bir bakış açısı ortaya koyduklarından dolayı daha da önemli gelmektedirler (Okumuş, 2007). Bu bağlamda hep seyahat etmek isteyen ve ömrünü bu yolda feda etmeyi arzulayan “seyahate ve sefahate” mazhar olan zamanın en büyük seyyahı olan Evliya Çelebi’de 17. Yüzyıl Osmanlı coğrafyasında yer alan birçok şehri ziyaret etmiş ve bu şehirler hakkında çok detaylı bilgiler vermiştir.

Evliya Çelebi kendisini “seyahate ve sefahate” ulaşmasını sağlayan kutlu bir rüya ile başlayan, seyahat serüvenleri boyunca, rüyasında kendisine telkin edildiği şeklide, bulunduğu yerleri kaleme almış ve bunu bir misyon edinmiştir. Çoğu zaman bir elçi veya devlet görevlisi sıfatıyla bu seyahatlerini gerçekleştiren Evliya Çelebi 1663 yılında akrabası olan ve hizmetinde bulunduğu Melek Ahmet Paşa’yla birlikte gerçekleştirmiş olduğu Rumeli seyahatinin dönüşünde, Sofya şehrini ziyaret ettikten sonra büyük ve güzel şehir diye hitap ettiği Edirne şehrine gelmiştir.

Her tarafında gülistanın, bülbülün süslediği baharistan olan bağlarının pek çok olduğu bir şehir olarak tanımlayarak Edirne şehrini

anlatmaya başlayan Evliya Çelebi 17. Yüzyıl Edirne şehrinin silüetini, adeta bir ressam edasıyla, eserinde canlandırmıştır (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 364). Evliya Çelebi Edirne şehrini anlatırken, hikâyelere, menkıbelere, rivayetlere, temsillere, türkülere, mitolojiye, halk oyunlarına, insanların giyimine kuşamına, yaşam biçimlerine, adetlerine, toplumsal yapılarına, sanat ve zanaatlarına ve zevklerine yer vermiştir. Bununla birlikte şehrin o dönemdeki sınırlarından ve şehrin kapsadığı alanın fiziki coğrafyasından bahseden Evliya Çelebi ayrıca nüfusuna, etnik yapısına, evlerine, camilerine, mescitlerine, kiliselerine, hanlarına, hamamlarına, kervansaraylarına, kalesine, pazarlarına, caddelerine dair ayrıntılı bilgilere de yer vermiştir.

Evliya Çelebi ve Seyahatname

Asıl adı Mehmet olan Evliya Çelebi 1611 yılında İstanbul Unkapanı'nı da dünyaya gelmiştir. Babası Mehmet Zilli Efendi, Osmanlı sarayında kuyumcubaşdır. Kendisinin eserinde naklettiği üzere soyu Ahmet Yesevi'ye dayanmakla birlikte yakın akrabaları münasebeti ile Kütahyalıdır. Ancak soyunun Ahmet Yesevi'ye dayanması hususunun bir gönül bağıyla mı yoksa kan bağıyla mı ilgili olduğu kesin değildir. Tahsilini Sıbyan Mektebi, Medrese ve Enderun gibi o dönemin çok önemli eğitim müesseselerinde tamamlayan Evliya Çelebi ayrıca hat, tezhip ve minyatürle de uğraşmıştır. Evliya Çelebi, 1630 yılında gördüğü bir rüya hikmeti doğrultusunda ömrünün 50 yılını İstanbul'un dışında değişik vesilelerle seyahatlerle geçirmiştir. Evliya Çelebi ömrünü adanmış olduğu seyahatlerle çok geniş bir coğrafyayı gezip kaleme almıştır.

Evliya Çelebi'nin dünyanın farklı köşelerine gerçekleştirmiş olduğu bu seyahatlerin büyük bir kısmını vezirlerin ve paşaların himayesi altında resmi sayılabilecek bir hüviyette gerçekleştirmiştir. Bu seyahatler süresince farklı kademelerde görev yapan yöneticilerle tanışmış ve onlarla değişik vesilelerle ilişkiler kurmuştur. Evliya Çelebi'nin bu yarı resmi hüviyette yapmış olduğu seyahatler, kendisine geziler sırasında farklı imkânlar kazandırmıştır.

Evliya Çelebi'nin ömrünü adayarak yapmış olduğu bu seyahatleri, kendisine has etkileyici ve canlı anlatımıyla kaleme almasıyla Seyahatname oluşmuştur. Seyahatname, Evliya Çelebi'nin gittiği yerleri anlatmayı kendisine bir görev bilmesi ve bu işi titizlikle yapmasından

dolayı, tarih, coğrafya, sosyoloji, antropoloji, filoloji, edebiyat, gibi bilimler açısından büyük önem teşkil etmektedir.

17. YÜZYILDA EDİRNE'NİN ŞEHİR COĞRAFYASI VE KÜLTÜREL HAYAT

Edirne şehri Osmanlı Devleti'nin Bursa'dan sonra İstanbul'un fethine kadar başkentliğini yapmış ikinci payitaht merkezidir. Ayrıca çok köklü bir geçmişe sahip olan şehir Osmanlı Dönemi'nde inşa edilen muazzam mimari eserlerle bu zenginliğini daha da arttırarak görenleri kendisine hayrette bırakacak bir şehir hüviyetini kazanmıştır. Evliya Çelebi, özellikle Edirne şehrinin bu özelliklerinden ve görsel güzelliklerinden dolayı övgülerle bahsetmiş ve bu şehrin camilerini, saraylarını, pazarlarını ve bahçelerini uzun uzun anlatmıştır. Bu bağlamda Evliya Çelebi kendi kalemiyle Edirne şehrini şu ifadelerle anlatmaktadır:

Edirne her tarafında gülistanın, bülbülün süslediği baharistan olan bağlarının pek çok olduğu bir şehirdir. Osmanlı coğrafyasında yer alan Başak, Laçka, Bursa ve Havran şehirleri müstesna tutulduğu takdirde, Edirne hakikaten, geniş, ucuz ve bereketli bir şehirdir. Belki Edirne meyve ve bitkileri yönünden onlardan daha üstündür. Doğu tarafı İstanbul tarafındaki Solak çeşmesi, yoluna varıncaya kadar mümbit tarlalarla, laleliğe dönmüş verimli bir vadidir. Güney tarafı, Arda ve Meriç nehirlerinin ötesinde Timurtaş tarafına ve ta Dimetoka'ya varıncaya kadar bakımlı köyler, bağ ve bostanlarla, çiftliklerle bezenmiş mamur bir yerdir. Batı tarafında, Meriç'in sağında ve solunda vadiler ta Çermen livasına varıncaya kadar kasaba ve köylerle süslenmiş olup, ekili yerleri pek çoktur. Hayır ve bereketleri bol sayısız sahraları, fidanlıkları ve ağaçlıklı ormanları vardır ki, Vakarel denilen odun ve kömürünü bu taraftan binlerce arabalarla getirirler (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 364).

Edirne şehrini binlerce şair, havası, suyu, kadını ve erkek âşıkları ile meşhur etmişlerdir. Amma bunlar denizden damla, güneşten zerre bile değildir. Osmanlı şehirlerinde en büyük şehirler sırası ile şunlardır: İstanbul, Edirne, Sofya, Belgrad, Budin, Saraybosna ve Selanik...(Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 364).

Nice yabancılar bu şehri her bakımdan beğenerek burada yerleşmiş, evlenerek ev bark sahibi olmuşlardır. Ayan ve eşrafın tamamı konuk severdirler. Her biri birer yolla garip kimselere iyilik yaparak onları bu şehre bağlar. Nimetleri bol, iyi huylu ve cömert hane sahipleri olup ahlaklı, dürüst, mütevazı halkı vardır (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 364).

Edirne Şehrinin Tarihi

Evliya Çelebi 1663 yılında, sadrazamlık görevinden alınan Melek Ahmet Paşa ile ilk kez gittiği Rumeli seyahatinin dönüşünde, Sofya'dan sonra büyük ve güzel şehir diye hitap ettiği Edirne şehrine uğramıştır. Evliya Çelebi, kendisine has ifadeleri ve tasvirleriyle, köklü bir tarihi geçmişi olan Edirne şehrinin kuruluşunu ve gelişimini anlatmaya başlamıştır. Evliya Çelebi, köklü tarihi geçmişi olan bu şehrin tarihsel gelişiminin Hz Süleyman peygamber zamanına kadar uzandığını belirtmektedir. Aynı zamanda Hz İsa döneminde “Edrone” adlı kralın bölgede bir kale yatırıp kendi adını bu kaleye verdiğinden bahsetmektedir. Evliya Çelebi devam eden süreçte Edirne'nin sırasıyla Bulgarların, Sırların ve Hersek Krallığı'nın eline geçtiğini belirtmiştir. Ayrıca bu dönemde Edirne'nin etrafının ancak dört günde dolaşılabilirdiğini belirtmiştir (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 329).

Evliya Çelebi, Sırların Rumlarla yaptıkları savaşta mağlup olduklarını ve Sırların kenti istila ettiğini ve daha sonra Edirne'nin, Kral Filikosoglu döneminde yeniden inşa edildiğini ve şehrin dillere destan mağrur bir kent olduğundan bahsetmektedir. Evliya Çelebi bu dönemle ilgili olarak ayrıca Edirne şehrinin Kudüs'e vakfedildiğini söylemektedir. Buna göre Edirne'nin her yıl Kudüs'e yedi milyon altın gönderen mamur ve zengin bir kent olduğunu belirtmiştir (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 364).

Evliya Çelebi, Edirne'nin, 1363 yılında I. Murat tarafından Osmanlı topraklarına katıldığını dile getirmiş ve Edirne'nin Osmanlı egemenliğine girmesi ve ikinci taht merkezi olmasıyla ilgili Seyahatname'de şu ifadelerle yer vermiştir. “*Burası, eski zamanda Yunan kavminin ikinci payitahtı imiş. Alman diyarının ve Kızılelma beldesinin kapısıdır. Nitekim Edirne o diyarın kilididir. Osmanlı tarafına kapıları açıktır.*” (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 364).

Edirne Kalesi

Edirne Kalesi her birisi küçük dağlar kadar yüksek ve havadar olan yedi bayırın ortasında genişliği beş fersah turan alan üzerine kurulduğunu belirten Evliya Çelebi kalenin tarihi ile ilgili olarak, eski şehrin ortasında bulunduğu ve Edrone adlı bir kral tarafından yaptırıldığından bahsetmekte ve ayrıca kalenin batıya doğru dört köşeden meydana geldiğini belirtmektedir (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 364).

Edirne Kalesi'ni tasvir ederken Ferhat elinden çıkmış büyük kayalardan yapılmış olduğunu anlatan Evliya Çelebi, kalenin kapısının duvarlarının, bir sıra tuğladan ve tıraşlanmış taştan çok sanatlı olarak yapıldığını belirtmiştir. Kale duvarının kalınlığının 10 zira ve yüksekliğinin de 40 zira olduğunu söylemektedir. Kelenin sağlamlığını vurgulamak için etrafının Kaf Dağı'na benzer küçük büyük 160 burçla çevrildiğini dile getiren Evliya Çelebi daha sonra bu burçlar hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir:

“İlki Ağaça pazarı köşesinde kuzeye bakan Kaplıkule'dir. İçinde cephane bulunması nedeniyle tahta ile kaplıdır. Üzerinin tahta ile kaplı olmasından ötürü buraya Kaplıkule denilmektedir. Güney tarafta Meriç Nehri kıyısındaki Manyas Kulesi, Kahkaha Kalesi'nin burcu gibi sağlamdır. Bir köşesinde Tevkifhane Kulesi vardır ki, yine Meriç Nehri kıyısına yakın ve kibleye bakan bir burçtur. Borçlu, katil, yolkesen ve ölüme mahkûm olanlar bu Tevkifhane Kulesi'nde tutulurlar. Sanki Nuh tufanından kalma eski kule budur. Kulede Edrone Kralı tarafından Latince olarak yazılmış tamir tarihi vardır (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 364).

Dördüncü köşesinde, doğuya bakan üç şerefeli cami yakınlarındaki Ekmekçiler köşesinde Makedone kulesi var. Kalenin etrafı on iki bin bedenden meydana gelmiştir. Her bedende birer mazgal deliği muhakkak bulunur. Eski zamanda, çepeçevre derin hendeği varmış hala kalıntıları görülmektedir. Hatta Manyas Kulesi'nden ta Tevkifhane Kulesi'ne varıncaya kadar debbağhane tarafındaki hendek içinden Arda, Tunca ve Meriç nehirleri akarmış. Amma burasını halen Osmanlıların elinde olup, huduttan uzak il oluşu ve her çeşit korkudan uzak bulunuşu nedeniyle göz yuma yuma hendek derinlikleri mezbele, kum ve toprakla dolarak hendek görülmez olmuş ve üzerine dükkân, han ve imaretler yapıp kalenin iki tarafı binalardan görülmez olmuştur. Fakat tevkifhane kapısı

taraflarında ve Ağaçpazarı semtinde duvarları bellidir. Ufak bir tamir isteyen eski bir kaledir. ” (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 364)

Kalenin surunun etrafında altı tane kapı bulunduğunu belirten Evliya Çelebi, bu kapıları ve özelliklerini şöyle anlatmıştır; *“Evvela batı tarafına açılan Balıkpazarı kapısı, ikincisi yine doğu yönünde İğneciler kapısı, üçüncüsü Zindan kapısı, dördüncüsü Manyas kapısı (Bu son iki kapı Meriç tarafına açılıp su alınmaktadır), beşincisi Mihal kapısı yani batı tarafa bakan Kafeslikapı, altıncısı kuzey açılan Topkapısıdır. Bu kapılar gayet kalabalık olup hep ikişer kat ve demirdendir. Kalenin etrafı bir kattır. Başka kaleler gibi ikişer, üçer kat değildir. Ama bu kapılardan başka, kalenin nice yerlerinde duvarı delip gizli kapı yapmışlardır. Mesela, Alipaşa Çarşısı'nın içindeki bu tür bir kapıdır.” (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 364)*

Evliya Çelebi Edirne Kalesi'nin etrafının kaç adım olduğuna değinmiş ve daha önce görmüş olduğu kalelerle karşılaştırmıştır. Buna göre Evliya Çelebi Edirne Kalesi'nin etrafının altı bin adım olduğundan bahsetmekte ve Selanik Kalesi kadar büyük olmadığını söylemektedir (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 364).

Kale içini anlatan Evliya Çelebi, kale içerisinde on dört mahallenin bulunduğunu, bunların dört tanesinin Müslüman mahallesi olduğunu diğerlerinin ise kale içerisinde yaşayan Rum mahalleleri olduğunu belirtmiştir (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 364). Fakat Edirne'nin mahallelerini anlatırken kale içindeki on dört mahalleden onunun Rum kalanın ise Yahudi olduğunu belirtmiştir (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 351). Evliya Çelebi kale içinde, ızgara planlı satranç gibi üç yüz altmış adet cadde bulunduğunu, umumi yollarının hepsi eski usul üzere büyük taşlarla kaldırım döşenmiş olduğunu belirtmiştir.

Edirne Şehrini Kuşatan Üç Nehir

Evliya Çelebi Edirne'yi etrafında akan üç büyük ırmağın kuşattığı bir kent olarak tanımlamaktadır. Edirne'yi kuşatan bu nehirler Arda, Tunca ve Meriç nehirleridir. Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde nehirler hakkında şu şekilde ifadelere yer vermiştir. *“Arda Nehri, Edirne şehrinin güneyindeki dağlardan doğup Mihal Köprüsü'nün altında, Edirne'nin kuzey tarafından akan ve Kızanlık ve Niğbolu sancağında bulunan Torbakotar Dağları'ndan doğan Tunca'ya karışır. Meriç Nehri,*

Edirne'nin batı tarafında dört konak mesafede bulunan Samakov, Köstence ve İhtiman dağlarından gelir. Bu Mihâl Köprüsü'nün altında, Tunca ve Arda suları ile birleşerek deniz gibi olur. Meriç Nehri'nin Edirne'ye faydası azdır. Amma Tunca ve Arda suları Edirne'nin çevresinde yetmiş parça adacıklar içindeki bağ ve bahçeleri, bostanları ve hele cennet bahçesine benzeyen Hünkâr bahçesini yalnız Tunca sulayıp ihya eder. Tunca, ab-ı hayat gibi tatlıdır. Arda suyu dahi saf sudur. Bahçe ve bostanlara faydalıdır. Şehre uğramaz. Bu üç büyük nehir Mihâl Köprüsü altında deniz gibi çoğaldıklarında, şehir çevresinde bulunan yüzlerce adacıklar içindeki yüzlerce bağı sel basıp harap eder. Eski bilginler Kafeslikapı üzerine Latin lisanı ile "Sonunda bu üç büyük nehir Edirne şehrinin helakına sebep olacak" diye yazmıştır." (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 364)

Edirne Şehrinin Camileri

Evliya Çelebi, 17. Yüzyıl Edirne şehrini seyahatnamesinde tasvir ederken, bütün yönleriyle çok geniş bir şekilde ele almıştır. Kent dokusuna ait önemli hangi eser varsa, bu eserlerin yapılışı ve yapıldığı dönem hakkında kronolojik tarzda ve hikâye tadında bilgiler vererek kaleme almıştır. Edirne Şehri mimarisinin ve şehir belleğinin yapıtaşlarını oluşturan ve aynı zamanda Edirne şehrinin simgesi olan Osmanlının ve İslam medeniyetinin heybetini ve gücünün timsali olan camilere yer vermiştir.

Evliya Çelebi Edirne şehrine ait en eski caminin, Hacı Bektaş-i Veli'nin izniyle üç yüz dervişle Edirne'ye gelen Sefer Şahın, Hızırlık adlı yerde yapmış olduğu, mescit olduğunu belirtmektedir. Edirne'nin fethinden sonra Gazi Murad Hüdavendigâr'ın bu mescidi genişleterek, Hüdavendigâr Camisi adını verdiğini anlatmaktadır. Evliya Çelebi böylece Edirne şehrinin en eski camisinin Hızırlık mevkiinde yapılan Hüdavendigâr Camii olduğunu söylemiştir.

Yıldırım Han Oğlu Birinci Mehmet Camii (Ulucami): Edirne ahalisinin Ulucami adını verdiği ve ilk yapıcısı Musa Çelebi olan bu camii hakkında Evliya Çelebi şu ifadelerle yer vermiştir. "*Mehmet Çelebi, Musa Çelebi'den yarım kalmış olan bu camii tamamlamıştır. Bu cami Edirne'nin ta ortasında, bilginler topluluğu ve ayanın bulunduğu yerde inşa edilmiş muazzam bir camidir. Üç kapısı vardır: Bunların ikisi yan kapı ve biri de kible kapısıdır. Kible kapısından ta mihraba varıncaya*

kadar uzunluğu yüz seksen ayaktır. Eni yüz seksen beş ayaktır. Lakin eski usulde inşa edilmiştir. Cami içinde, dört kâgir sütün üzerine oturtulmuş ibret verici dokuz kubbe vardır. Camide öyle süslü avizeler yoktur. Bu caminin içi geniş olduğundan avlusu yok gibidir. Çarşı ve pazar içinde olduğundan cemaati sabahçılar ve misafirlerdir. Üç şerefeli bir minaresi vardır. Edirne de bundan ulu ve ruhaniyetli camisi yoktur. Gerçi bundan daha eski Mihâl Köprüsü dibinde Yıldırımhan Camii vardır; fakat nursuz Timur olayında bu cami yarım kaldığı için, onu Çelebi Sultan Mehmet tamamlayıp sevabının babası Yıldırım Han'ın ruhuna hediye etmiştir. Onun için Ulucami evvel yazıldı. Bu camide Hacı Bayram-ı Veli itikâfa girip çok ibadet ederek, yüzbinlerce adamı vaaz ve nasihat ile irşat etmişlerdir. Halen mübarek kürsüleri bir köşede teberrüken saklanır. Hiç kimse o kürsüye çıkıp vaaz etmeye kadir değildir. Çünkü erenler mekânıdır.” (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 333)

Bu kürsüyle ilgili olarak Evliya Çelebi yaşanmış bir hadiseyi şöyle dile getirmektedir. “Sultan Ahmet Han Edirne'ye geldiğinde, bir şeyh kendini göstermek için Hacı Bayram-ı Veli kürsüsüne çıkmak ister. Müritler engel olarak “Çıkmayın, sultanım!” diye rica ederler. İnatçı herif dinlemeyip kürsüye çıkarsa da, bismillah demeye imkân bulmadan dili tutulur ve öylece kalır. Birkaç kez konuşmak için zorlansa da konuşmadan kürsüden iner. O asırdan beri öyle kalmış bir kürsüdür”. (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 331).

Evliya Çelebi Edirne şehrinin ulu ve ruhaniyetli bu camisinin özelliklerini işe şöyle anlatmaktadır. “Caminin mihrap ve minareleri gayet sanatlıdır. Kuyumcular tarafındaki sağ kapıya on bir basamak taş merdivenle inilir. Gece ve gündüz cemaati kalabalık olan eski bir camidir. Mihrap önündeki İrem bağı içinde bulunan hoş sesli kuşların hazin sesleri, namaz kılanlara hayat verir. Yine o muteber bahçede biten lale, sümbül ve erguvanın tabii kokuları dimağları kokulandırır. Vakıf tarafında mübarek camiye bakan mütevellisi, vasıtasıyla gül, sümbül, nergis ve zambak mevsiminde bütün cemaat safları arasına adı geçen çiçeklerle vazolar konulup, caminin içi ve dışı nurlanır ve kokulanır.

Gazi Murathan Camii: Ulu Cami'yi bu şekilde anlattıktan sonra Edirne şehrine hüviyet kazandırmış olan diğer cami Üç Şerefeli camiyi anlatmıştır. Evliya Çelebi, Edirne şehrinde kendine has bir yapıya ve öneme sahip bu yapı hakkında şu ifadelere yer vermiştir. “Üç Şerefeli adı

ile meşhurdur. Edirne'nin ta ortasında kalabalık bir yerde yapılmıştır. Bu mabedi yaptırmaya ilk defa İsa ve Musa Çelebiler teşebbüs etmişlerdir. Onlar temelini attıktan sonra vefat etiklerinde caminin temeli boş ve terkedilmiş olarak kalmış. Sonunda tamamlanması Çelebi Sultan Mehmet Han Oğlu Gazi Murat Han'a nasip olmuştur. Amma sadece Edirne şehrine değil, bütün İslam âlemine şöhret vermiştir.” (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 334)

Caninin yapılış hikâyesini bu şekilde anlattıktan sonra caminin mimarisi hakkında şu ifadelere yer vermiştir. “*Bu caminin beş adet kapısı ve her kapının üzerinde eski tarz Celi altın yıldızlı yazılarla Arabi tarihleri vardır. Amma gayet karışık yazıdır. Mezkûr yüksek kapıların, ikisi, sağ ve sol duvarlardadır. Üç tanesi kible tarafına açılır. Orta kible kapısı üzerinde caminin yapılış tarihi yazılıdır. Bu kible kapısından ta mihraba varıncaya kadar uzunluğu yüz adım ve genişliği iki yüz elli ayaktır. Kâgir sütunlar üzerine oturtulmuş beş adet ibret verici mavi kubbesi vardır ki, her birisi gökyüzüne benzer. Bu beş kubbenin içine usta süsleyici binlerce laal rengi, lacivert, gök mavisi, yeşil ve sarı boylarla öyle süslemeler yapmış ki, seyreden anlayışlı kişilerin parmakları ağızlarında kalıp hayran olurlar. Sanki bu beş kubbenin nakışını Cenab-ı Hak kudret eliyle çizmiştir. Behzad ve Mani, cevher saçan kaleminin bir çizgisini çekmekten acizdir. Bu haller bilgi sahiplerine gizli değildir. Bu beş kubbe içinde olan nakışlı kubbeler alçak olduğundan çok güzel seyredilir. Mihrap ve minderi çeşit çeşit çizgilerle kazılmış ve çeşitli mermerlerle desteklenmiştir. Caminin sol tarafında olan kürsü üzerinde bir Kur'an-ı Kerim vardır ki zamanımızın hattatları o çeşit yazı yazamazlar. Bu kürsü onun için yapılmıştır. Kur'an okunması için aylarca dört adet sofası vardır. İki kişi onu yerinden kaldıramaz. Bu derece büyüktür. Garip olan, usta hattatın nasıl yazdığıdır. Allah'ın ayetlerinden bir ayet derecesinde güzel bir yazıdır. Cami içinde avize gibi asılı şeyler yoktur. Ancak her gece karanlıkta binlerce kandille aydınlatılır. Çeşit çeşit altın yaldızlı ve cilalı şamdanları vardır. Çevresindeki eski usul küçük pencerelerin kiblesi dışında bir çimenlik vardır ki, oradaki çiçeklerin kokusundan cemaatin camiden dışarı çıkacakları gelmez. (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 334)*

Caminin avlusuyla anlatmaya başlayan Evliya Çelebi, Üç Şerefeli Cami'nin avlusunu şöyle ifade etmektedir.

“Bu geniş avlunun uzunluğu yüz, genişliği iki yüz adımdır. Üç adet avlu kapısı olup, sağına ve kible tarafına yedişer basamak merdiven ile çıkılır. Amma soldaki kapısı merdivensizdir. Bu avlunun dört etrafındaki yan sofraları üzerinde on sekiz kırmızı ve yeşil renkli mermer sütün var ki, kırk bir seneden beri gezdiğim halde bunların bir benzerini görmedim. Öylesine renkli, yüksek sütunlardır. Sanki her biri bu camide Allah’a ibadet etmek için el bağlayıp dururlar. Benzeri meğer İstanbul’daki Süleymaniye’de ve Kudüs’teki Mescid-i Aksa’da bulunan bu renkli sütunlar üzerinde yirmi adet mavi kubbe vardır ki her biri âlemleriyle bahçenin etrafının süslerler. Bundan dahi ibretle seyredilmeye değer bir husus vardır: Üstat Mani gibi öyle kıl kalem vurmıştır ki görmeye gelenler cihan ressamı bile kıl kadar ayıbını bulamamışlardır. Her kubbede nakışlar başka başkadır. Asıl enteresan olanı şudur: inşa edileli beri 360 yıl geçmiş olduğu halde, bu müddette Edirne şehrinin soğuşundan ve sıcakından bu boyaların renklerinde zerre kadar değişme olmamıştır. Sanki henüz nakkaş elinden çıkmış gibidir.” (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 335)

Bu kubbeler baştanbaşa aydınlık olup, üzerine çizilen renk renk çiçekler sanki canlıdır. Duvarlar ayna gibi cilalı ve parlaktır. Bahçenin çevresindeki, pencereler üzerine, ibret verici hatlar ile kasideler yazılmıştır. Gönül açıcı avlu ham mermer ile kaplı olup, birçok küçük taşların tek parça olarak birleşmesine ve renklerine insan hayran olur. Avlunun ortasında abdest tazelemek için Hanefî havuzu vardır. Musluklarından ab-ı hayat akmakta namaz kılmak isteyenler dahi ondan abdest tazeleyip Allah’a ibadet etmektedirler. Avlunun dört köşesinde, dört direk gibi, dört adet mevzun minare vardır ki her biri göğe uzanmıştır. Amma sağ taraftaki süslü minare üç şerefeli olduğundan bu camiye “Üç Şerefeli” derler. Aşağıdaki bir kapıdan üç müezzin girip minareye çıktıklarında birbirlerini görmezler. Her biri diğerlerinin seslerini dahi işitmeden ayrı ayrı şerefede Ezan-ı Muhammedi okur. Görülmeye değer bir minaredir ki mimarisine akıl - sır ermez. Sol taraftaki minare iki şerefelidir. Avlunun iki köşesindeki minarelerin ikisi de birer tabaklı, burma burma ve motifleri, mevzun minarelerdir. Hayır sahibi Koca İkinci Murad Han birinci tahta çıkışlarında Anadolu’daki İzmir Kalesi’ni Fedake neslinden olan Rumların elinden alınca, orada bulunduğu hazine ile defineleri bu Üç Şerefeli camiye harcamıştır. (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 336)

Bütün kubbelerdeki ibretli nakışları Acem Mani yapmıştır. Kendini göstermek için Acem'den yetmiş deve yükü renkli boya getirip, yedi sene bu caminin duvar, kapı ve kubbelerini süsleyip masraf göstermiştir. Koca Murad giden masraflara bakmayıp her ustaya haddinden fazla ihsan verdiğinden, bu caminin bir miskal taşı bir altına mahal olmuştur derler. Hatta Timurtaş Paşazade Elvend Bey bina emini imiş. Onun yazdığına göre, bu caminin masrafı halis altın olarak yedi bin kese İzmir malı sarf olunmuştur. Öteki halis gümüşün rayice göre masrafını Allah bilir, demişler. Çünkü yaptıranın ihsan kapısı açık olduğu için, yedi iklimde ne kadar yetenekli üstatlar varsa kerem sahibi Murad Han'ın cömertliğini görmeye gelip, her biri bu camide birer ibret verici eser bırakmıştır. Onun için bu camiye ne zaman girsen, her girişte değişik güzellikler görürsün. Hasılı, vasfında lisanlar kısır, kalemler kırıktır". (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 336)

Görölmeye Değer Sultan Selim Camii (Selimiye): Osmanlı Devleti'nin ikinci payitaht şehri olan Edirne, sadece devletin merkezi olduğu dönemlerde değil, payitahtlığın İstanbul'a geçmesinden sonrada, önemini korumuş ve yapıldığı dönemden itibaren görenleri kendisine hayran bırakan mimari eserlere ev sahipliği yapmıştır. Evliya Çelebi, Edirne denildiğinde insanların hayallerinde canlanan, görkemi ve heybetiyle diller pelesenk olmuş olan, Edirne Şehri'nin simgesi ve Osmanlı mimarisinin medarı iftihar kaynağı olan ve 2011 yılında UNESCO (Birleşmiş Milletler Bilim Eğitim ve Kültür Teşkilatı) tarafından Dünya Kültür Mirası listesine alınan Selimiye Camii'ni anlatmaya başlamıştır.

Evliya Çelebi Selimiye Camii'ni tasvir etmeye başlamadan önce böyle büyük ve heybetli bir eserin neden İstanbul'da değil de Edirne'de yapıldığının anlatarak başlamıştır. Evliya Çelebi Selimiye Camii'nin Edirne şehrinde yapılmasının hikmetini Sultan Selim Han'ın görmüş olduğu bir kutlu rüyanın neticesine bağlar. Bu kutlu rüyanın neticesinde İslam'ın bendi olan Edirne'de böylesine büyük yapının yapılmasına başlanmasına karar alınmıştır.

Evliya Çelebi caminin mimarı Koca Mimar Sinan'ın elinin emeği olduğunu belirtmekle birlikte bu muhteşem mimari eseri şöyle tasvir etmiştir: *"Edirne şehrinde geniş bir tepe üzerinde kesme taş ile inşa olunmuş dört köşe güzel bir camidir. Kible kapısında ta mihraba*

varıncaya kadar caminin içi uzunlamasına ve genişlemesine yüz seksen ayaktır. Cami içinde, dört adet dört ayaklı sütunlar üzerine bina olunmuş ve göğe uzanmış, yüksek ve büyük bir kubbe vardır. Merhum Sinan'ın söylediğine göre, bu büyük kubbe İstanbul'daki Ayasofya kubbesinden tam altı zira-ı mülki daha derindir. Kubbe çevresi de on dört zira geniştir. Hatta ben yine inanmayarak, Selimiye kubbesi içindeki kandil tabakasından (ki zikri geçen kubbenin pervazı hizasındadır) ayaklayıp kubbenin çevresini Ayasofya'dakinden daha fazla buldum. Amma derinliğini tecrübe edemedim. Amma şurası teslim olunur ki, Ayasofya'nın kubbesi cami içindeki döşemeden ta kubbenin alem yerine varıncaya kadar hesap olunursa bütün camilerden yüksek bir kubbedir. Fakat biraz yassıcadır. Bu kubbenin içerisinde mezkûr dört sütün ayaklarından başka dört tane yapma ayak daha vardır. Amma onlar cami içinde duran dört ayak gibi meydanda değillerdir. Dört köşesindeki duvarlara bitişik ayaklardır. Bu ayakların köşelerinde duvara bitişik çeşitli cüz okuyuculara mahsus kürsüler var ki, her biri ham mermerden yapılmış kafesli birer maksureciktir. Büyük kubbenin altında sekiz adet kemer var ki, her biri gök kuşağına benzer. Kubbe dahi bu kemerler üzerine oturtulmuştur. Bu kemerlerin altında, caminin sağında ve solunda, kible kapısının içi hep yan maksurelerden oluşmuştur ki, cemaat çok olunca buralarda da ibadet yapılır". (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 340)

Edirne'nin simgesi olan Selimiye Camii'ni İstanbul Tahtakale'deki Rüstempaşa Camii'ne benzeten ve görmek isteyenlerin bu camiyi ziyaret etmelerini tavsiye eden Evliya Celebi, Selimiye Camii'nin mihrabını şöyle anlatmaktadır: “Bunun mihrabı bir alçak yarım kubbe içinde Hint sedefkârisine benzer sihirli bir mihraptır ki, sanki Sivas eyaletinde Keskin kazasındaki Şeyh Şami Hazretlerinin mihrabıdır. Minberin mehdinde ise lisanı hakikaten acizdir. İnce sanatkâr, dağ kazan ve mermer delen hünerli usta, bu faydalı minbere öyle yontucu ve delici bir darbe vurmuş ki, sanki Karadeniz sahilindeki Sinop Kalesi'ndeki Sultan Alaaddin Camii'nin minberdir. Onun ve bu Selimiye'nin minberleri bu köhne yeryüzünde yapılmamışlardır. Caminin ta ortasında sütunlar üzerine bina edilmiş dört köşe müezzinler mahfili güzel bir makamdır. Bu mahfil altındaki bir şadırvan sürekli akmaktadır. Bazı susayanlar ve abdestini tazelemek isteyen müminler buralardan içip abdestlerini alır, Allaha ibadet ederler. Bu büyüklükte havuz bir burada, bir de Bursa'daki

Yıldırım Bayezid Han'ın Ulucamii'nin içinde vardır. (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 340)

Bu caminin dört köşe duvarında iki yüz elli adet cam billur ve necef muran var. Güneşin ışıkları bu çamlara vurunca caminin içi nurla dolar. Her pencerede çeşitli ince sanat eserleri vardır. Burada bulunan sanatlı avizeler ve çeşit çeşit kıymetli askılar pek pahalıdır. Dört tarafında ta nurlu kubbesine varıncaya kadar, üç kat kandil tabakaları vardır. Mübarek gecelerde on iki bin kandil yakılarak cami aydınlatılır. Bu süs başka yerde yoktur.” (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 340)

Evliya Çelebi Selimiye Camii'nin işlemelerinin Hattat Hasan Çelebi tarafından yapıldığından ve bu dönemin büyük sanatçısının yaptığı son eser olduğundan bahsetmektedir. Selimiye Camii'nin avlusunu, baştanbaşa beyaz mermerden yapılmış bir beyaz sahraya benzeten Evliya Çelebi avlu hakkında şu ifadelerle yer vermiştir: *“Derinliği ve genişliği yüz seksen ayaktır. Dört tarafında yirmi altı adet çeşitli sütunlar vardır ki, çoğu Mora diyarına yakın Atina'daki Temaşalık denilen yerden gelmedir. Her birini birer Mısır hazinesi harcanıp yüz bin çeşit zorluklarla getirilmiş ve bu cami avlusunun yan sofraları üzerine dizilmiştir. Bu sütunların üzerinde yirmi dört adet yuvarlak kubbe vardır. Amma nakışlı değildir. Amma kubbe altındaki kemerlerdeki çeşit çeşit kıymetli taşların bir birine olan uyumu, seyrettiğimiz binaların hiç birinde yoktur. Bu avlunun üç tarafında on tane sanatlı kapı ve yine üç tarafında yirmi altı adet pencere vardır ki, dışarıdaki büyük avluya bakar.” (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 341)*

Selimiye Camii'nin, görenleri kendisine hayran bırakan ve her biri bir kalem inceliğinde olan minarelerini, Evliya Çelebi anlatamaya şu ifadelerle başlar: *“Bu emsalsiz ve cennet misali mabet öyle bir cennettir ki, dört köşesinde dört tane ibretle seyredilecek minareleri dört büyük rükün gibidir. Mavi renkli kubbe bu minarelerin ta ortasında olup, minarelerin kubbeye olan uzaklıkları hep aynıdır. Hesabı pergelle yapılmış olup, üçer şerefeli uzun minarelerdir. Bu dört minareden iki yan kapının dibindeki iki minare üçer yolludur. Yani aşağıdaki kapıdan üç müezzın girip, her biri birer yolla çıkarak, üç tabakadan birden “Essela” dedikleri halde birbirlerini görmezler. Böyleyken öyle ince minarelerdir ki, her birini ikişer genç adam kucaklayabilir. Ta bu derece incedirler. Ama kible duvarı köşelerinde olan minarelerin ikisi sadece birer*

yolludur. Fakat sanat ve gösterişte tekdirler. Dört minare üçer şerefeden on iki tabak eder. Buda İkinci Selim Han'ın on ikinci Osmanlı padişahı olduğuna işarettir. Her şerefesinin duvarı öyle güzel oyulmuş ki, sanki üstat, makasla Hatay kâğıdını oymuştur. (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 341)

Edirne şehrine girmek için dört taraftan dört tane büyük cadde vardır. Hangisinden Edirne'ye girsen, Selimiye Camii'nin dört minaresini iki ve şerefesini de altı görürsün. Yanına yaklaşısan bile mademki ana cadde üzerindesin, böyle göreceğin şüphesizdir. Bu çeşit hendese üzerine terkedilmiş binalardır. Amma şehir içindeki caddeler eğri büğrü olduğundan, oralardan yine dörder görünür. Hâsılı yeryüzünde benzeri olmayıp taklit dahi kabul etmeyen seçkin bir eserdir ki, gören “Bin takdir sana, ey iş ve resim meydanın ustası” mısrasını söylemekten kendisini alamaz. Bu camide kurşun ustası, öyle sanatkârane kurşun kaplamıştır ki, yağmur yağdığı vakit bir damla ziyan olmadan hepsi mihrabın alçak olan yarım kubbesi yanındaki büyük kuyuya akar. Oradan caminin iki tarafındaki abdest çeşmelerinin sarnıcında toplanır. Bu dahi görülmeğe değer bir ustalıktır. Sözün kısası, bu camii üç yüz yetmiş beş sanat ve hüner üzerine yapılmış sağlam bir camidir. Her hüneri ayrı ayrı açıklasak, hakkında ayrı bir kitap yazmamız gerekir”. (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 342)

Edirne şehrini bir nevi timsali olan bu camilerin haricinde Evliya Çelebi Edirne şehrinde bulunan, Gazi Muradbey Camii, Bayezid-i Veli Camii, Süleymanhan Camii, Defterdar Kara Mustafapaşa Camii gibi camiler hakkında önemli ve ilgi çekici ayrıntılara yer vermiştir.

Evliya Çelebi Edirne şehrini sosyal ve manevi hayatın merkezi olan camilerin yanı sıra burada bulunan mescitler hakkında da bilgiler vermiştir. Aynı zamanda dönemin eğitim ve öğretimin merkezleri olan, medreseleri ve tekkeleri kaleme almıştır. Evliya Çelebi dönemin, sosyal ve kültürel hayatının merkezi konumunda olan tekkeler üzerinde ayrıntılı olarak durmuş ve bölgede bulunan tekkeler hakkında geniş bilgiler vermiştir.

Edirne Şehrinin Çarşı Pazar ve Mahalleleri

Evliya Çelebi, Edirne şehrinin abide eserlerini ve kültürel dokusunun oluşturan tekkeleri anlattıktan sonra, şehrin fiziki dokusunu

oluşturan eserleri anlatmaktadır. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Edirne şehrinde bulunan çeşme ve sebilleri yer vermiştir. Buna göre Edirne şehrinin suya ihtiyacı olmamakla birlikte, hayır sahipleri tarafından mahalle, çarşı ve pazar içlerine çeşmeler yapılmıştır. Ayrıca Edirne'nin en süslü sebilinin Arasta başında bulunan Selimhan sebili olduğunu belirtmiştir.

Evliya Çelebi, her ne kadar Edirne şehrinin mahalle sayısının 414 olduğunu söylemiş olsa da, hem bu dönemdeki Edirne şehrinin nüfusu hem de dönemin diğer Osmanlı şehirleri göz önünde bulundurulduğunda bu sayının abartı olduğu görülmektedir. Evliya Çelebi, başlangıçta, kale içerisinde, on dört mahalle bulunduğunun, bunların on tanesinin Rum, dört tanesinin de Yahudi olduğunu belirtmekle birlikte, Topkapısı içerisinde bir Müslüman mahallesinin bulunduğunun, beş mahallede çingenelerden oluştuğunu belirtmiş ve başlıca mahallelerin adlarını şöyle sıralamıştır: Hünkâr, Saray, Muradiye, Taşlık, Kayık, Selimiye, Eskicami, Üçşerefe, Arasta, Mahkeme, Fildamı, Kasımpaşa, Timurtaşpaşa, Kızılminare, Eşekadın, Darülhadis, Katırhanı, Beylerbeyi ve Saraçhane mahalleleri (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 351).

Edirne şehrinin caddeleri hakkında kapsamlı bilgiler veren Evliya Çelebi, Edirne şehrinin caddelerini şöyle anlatır. *“Edirne’de altı bin yüz yetmiş adet santrançvari şekilde yüksek ve alçak umumi yol vardır. Bütün yollarda araba işler; geniş kaldırımlıdır. Üç yüz adedi, sultani çarşı yollarıdır. Diğerleri mahalle içerisinde hususi yollardır”*. Şeklinde ifadelerle anlatmakla birlikte Edirne şehrinde karanlık gecelerde üç bin gece bekçisinin silahlı olarak bekçilik yaptığını da belirtmektedir.

Edirne şehrinin dokusunun ve sosyal hayatının önemli bir parçasının meydan getiren çarşı ve pazarları anlatan Evliya Çelebi, Edirne şehrine ait çarşı ve pazarlar hakkında şu ifadelerle yer vermiştir: *“Bütün sultani çarşılarındaki dükkânların toplamı altı bin yedi yüzdür. Hepsinin eskisi, şehir ortasındaki Muradhan Bedesteni’dir. Gayet mamur olup kubbeleri mavi kurşunla kaplıdır. Osmanlı ülkesinin bütün kıymetli eşyaları burada bulunur. Bedesten içinde küçük dükkânlı üç yüz dolap vardır. Her birinde nice hazineler saklanır. Bu bedesten içine giren insanın altın ve kıymetli kumaşları seyretmekten aklı başından gidip, öd ve amber konusundan dimağı sarhoş olur. Bu bedestende yüzlerce Mısır hazinesi bulunduğundan, her gece atmış adet bekçisi kandil yakarak ta*

fecir zamanına kader bekçilik edip dört tarafı demir kapıları kapatırlar. Eski bedesten, Gazi Hüdavendigâr'ın yapısıdır. Burada kıymetli eşyalar yoktur. Zira kubbelerinden birkaçı yıkıldığından içinde hallaçlar çalışır. Dışarısı Bitpazarı'dır. Yirmi tane kubbesi vardır.” (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 356)

Edirne şehrinin önemli pazarlarını anlatan Evliya Çelebi, Edirne kentinin diğer bir önemli bir çarşısı olan ve Kanuni Sultan Süleyman Han'ın vezirlerinden Ali Paşa'nın Mimar Sinan'a yaptırdığı Alipaşa Çarşısı'nı şöyle anlatmaktadır: “Süleyman Han vezirlerinden iyi huylu ve çok cömert Ali Paşa'nın hayratı ve mimarı Koca Sinan Ağa'nın yapısıdır. Doğrusu bunda bütün kudretini sarf edip Balıkpazarı adlı kapı dibinden ta İğneciler kapısı dibine kadar büyük bir caddenin iki tarafına koca üstat öyle güzel bir çarşı yapmıştır ki, anlatması mümkün değil. İki başında muazzam kale kapıları gibi kapıları var ki, güya her biri Mısır'ın Babüinasır'ıdır. Amma gerçekten Babüinasır'dan sağlam kapılardır. Burayı her gece yüz bekçi bekler. Çünkü burada hesapsız mal dikkatle muhafazaya muhtaçtır. Bu güzel çarşı kuzeyden güneye doğru uzanmakta olup, bir demir kapıdan diğerine varıncaya kadar tam bin adımlık bir caddesi vardır. Sağında ve solunda tam üç yüz atmış adet kepenkli dükkân vardır. Bütün kepenkleri üstat öyle hesaplı yapmıştır ki, birbirinden zerre kadar ayrılmaları imkânsızdır. Kepenkler sağ ve sola kanat açıp dururlar. Bu çarşının üzeri kısra takı gibi tamamen kahir olup üzeri kurşunludur. Aydınlik olması için kemerlerinden demir kapaklı pencereleri vardır. Bekçiler her gece o pencereleri kapatırlar. Burada zengin tüccarlar vardır. Dükkânlarda kıymetli eşyalar çoktur ve gayet pahalıdır. Bu çarşının ne İstanbul'da ne de Bursa'da benzeri vardır. Bu Alipaşa Çarşısı'nın arkasında, geniş bir cadde üzerinde, büyük bir işyeri olan Saraçhane vardır. Attarlar pazarında binlerce ilacın kokusunda insanın burnu sızlar”. (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 356)

Evliya Çelebi'nin anlattığı buradaki ekonomik ve sosyal hayatın nabzını tutan çarşılardan anlaşılacağı üzere bu dönemde Edirne şehri ekonomik yönden önemli bir şehir olma özelliğini devam ettirmektedir. Zira Evliya Çelebi Edirne şehrine ait halk pazarı diye niteleyebileceğimiz pazarlara da değinmiştir ki, bu pazarlar hakkında şu ifadelere yer vermiştir. “Uzun çarşı, iki bin adım uzunluğunda bir cadedir. Sağında ve solunda binlerce sanat erbabı, << Elkasibi Hakibullah>> deyip, lokma ve hurka parası çıkarmanın derdine düşmüşlerdir. Zira dünya işi

böyle ola gelmiştir. İğneciler, bakırcılar, balcılar, demirciler, pamukçular, hallaçlar, ketenciler, çadırcılar, balıkçılar, boyacılar, çuhacılar ve helvacılar pazarı dahi vardır. (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 357)

Tertemiz, gönül açıcı bir pazardır. Bütün kubbeleri baştanbaşa atlas gibi gök mavisi kurşunla örtülü mamur bir kavafhanedir ki, Edirne şehrinin yüz akıdır. Kırk bir senelik seyahatim sırasında başka benzerine rastlamadım. Temmuz ayında Bağdat mahzenleri gibi buz parçası kesilir, bir dinlenilecek çarşıdır. Bütün sanat erbabı ve kibar ayanın uğrak yeridir. Sonra ona yakın Küçük Arasta vardır. Böyle kavafhane gibi kâgir değildir amma, güzel ve süslü çarşıdır." (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 357)

Evliya Çelebi Edirne'de bulunan diğer pazarları şu şekilde sıralamıştır. "Bunlardan başka kırk bir yerde çeşitli sultani çarşı ve pazar olup, herkes geçinmek için alışveriş eder. Bunlardan şehrin içinde ve dışında perişan halde bulunan pazarlar: Küçükpazar, Saraçhane Köprüsü pazarı, Muradiye pazarı, Dakik pazarı, Taşlık pazarı, Bayezidhan pazarı, Yıldırımhan pazarı, Mihalbaşı pazarı, Manyas pazarı ve Debbağhane çarşısı, Eşekadın pazarı, Kale pazarı, Meyhane pazarı, Esir pazarı, Avret pazarı bildiğimiz bunlardır." Evliya Çelebi bu pazarların özelliklerini şu şeklide anlatmaktadır: "Debbağhanede beş bin kadar ahi evran köçeği genç, serbaz, şahbaz yiğitler çıkar. İçlerine katil katıldığında, yanlarına hâkim varmaz. Fakat katil dahi onlardan kurtulamayıp, tövbe edip debbağlığı öğrenerek tam usta olur. Meriç Nehri'nin kenarında kurulmuş büyük bir iş yeridir. Odun pazarı, araba pazarı, at pazarı, koyun pazarı, sığır pazarı, çingene pazarı, Katırhane denilen bir pazarı vardır. Osmanoğulları'nın bütün katır ve katarları buradadır." (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 357)

Edirne şehrinin çarşılarını anlatan Evliya Çelebi bu çarşılardaki sosyal hayatı ve düzeni şöyle anlatmaktadır. "Kavaf civanlar seccadelerinde oturarak ellerinde cirit sopaları ile zergerdan pabuçları sersem kimselere verirler. Levendlere de lorta, kurtağzı, telleli, kubberüzgâr, ulu lorta, merdabe pabuç satarlar. Ağalara saray pabucu, düztaban, hangan pabuç verirler. Çocuklara orta ayak, kütate, sayşı, kabadı, orta lorta verirler. Parası az olana forta verirler. Kadınlara yaşmak, alaca dik, iç edik dış edik, fular ve terlik edik verirler. Bu çeşit iş

olur.” Yukarıda bahsedilen sultani çarşılarda her esnaf ayrı bir köşede olup şeyhleri, nakibleri, yiğitbaşlıları, kethüda ve çavuşları vardır. (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 357)

Edirne Şehrinin Sarayları

Edirne Şehri Osmanlı İmparatorluğu'nun ikinci başkenti olmasından dolayı, devletin idari ve sosyal işlerinin yapıldığı, sultan sarayları bulunmaktadır. Edirne şehrine renk katan bu eserleri Evliya Çelebi şöyle dile getirmiştir. “*Evvela Selimhan Camii yakınlarında, Kavak meydanı denilen yerde Eski Saray: Edirne fatihi Gazi Murad Hüdavendigâr'ın fetihten hemen sonra yaptırdığı saraydır. Eski Edirne kralları Manyas kapısı yakınında oturlarmış. Sonra bu eski sarayı Musa Çelebi genişletip, kaleye benzeyen kapı ve duvarlarını büyük bir sur haline getirdi. Etrafı beş bin adımdır. Şekli dört köşeden uzunca bir sultan sarayıdır. Duvarlarının yüksekliği yirmi zira olup kuzeye açılan bir adet demir kapısı vardır. Süleyman Han Engerus (Macar) seferine önem verince, bu sarayı ve yeniçeri odalarının imar etti. Kırk bin yeniçeriye hazır bulundurarak, altı bin gılman-ı hassı bu büyük sarayda oturtmak üzere, bu eski sarayı divanhane-i aliler ve has oda, büyük ve küçük hazine, kiler, doğancılar ve seferliler odalarıyla donattı. Amma bağ ve bahçesi yoktur. Fakat su ve havası, yeri yüksek olduğundan, güzel ve mutedildir. Yapılış tarihi 767'dir. Eski bina olmakla buradan yetişen saray oğlanları ve öteki enderun ve birun hizmetçileri emeklerinin karşılığının mutlaka görür ve iyi bir hayat sürüp iki cihan saadetine ererler. Süleyman Han kanunu üzere bu eski sarayda üç bin has gulam ibadetle meşgul olmaktan başka çeşitli ilimler de okuyarak tahsillerinin tamamlar, üç senede yoluyla İstanbul'a gelip derecelerine göre yeni saraya girer, padişaha hizmet ederler. İşte Edirne eski sarayı böyle bir padişah sarayıdır. Kıyamete kadar Osmanoğulları elinde mamur ola.*” (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 352)

Evliya Çelebi Edirne şehrindeki ilk ve en eski sarayı olan, Eski Sarayı anlattıktan sonra Hünkâr Bahçesi Sarayı'nı anlatmaya başlamıştır. Evliya Çelebi bu sarayın, Edirne kralının av yeri olan ağaçlık bir koruda olduğunu belirtmekte ve sarayın Murad Han ve Kanuni dönemlerinde tadilatından geçtiğini ve bazı eklemelerin yapıldığını belirtmekle birlikte Hünkâr Bahçesi Sarayı'nı şöyle anlatmaktadır. “*Bu bahçenin yeri Edirne'nin dışında, kuzeyde, alçak bir Lalelikte olup, etrafını Tunca*

Nehri kuşatmış geniş ve verimli bir adadır. Bir tarafı ta Saraçhane Köprüsü'ne varıncaya kadar göğe baş uzatmış söğüt, çınar, servi, kavak ve karaağaç ile süslü bir meşeliktir. Bu ağaçlık içinde her cinsten çeşitli kuş ve vahşi hayvanlar vardır. Bu dağın güney tarafı büyük bir çayırılık sahradır ki, kapısı o tarafa açılır. Onun yanındaki adalet köşküdür. Adı geçen sahranın tam ortasında, göğe baş uzatmış yüksek bir sütunun ta tepesinde altın bir top vardır. O topa bütün okçular ve silahşör pehlivanlar ok ve tüfek atıp, padişah huzurunda hünerlerini göstererek padişahı hediye ederler.

Bu bahçenin kuzeyindeki ovada has ahırlar vardır. Bu dağın dört tarafında kale gibi duvarları yoktur. Zira her taraf deniz gibi Tunca kuşattığından duvara ihtiyaç yoktur. Sadece bir kat sağlam duvar vardır. Bostancıbaşı, üç bin adet bahçıvanı ile gece gündüz bekçilik eder. Doğu tarafındaki çimenlik vadide bir namazgâh vardır. Amma bahçe içerisinde, kale gibi harem-i hümayun vardır. Bütün hadım ağalar ile darüssaade ağası orada hizmet eder. Hepsinden yüksek, göğe baş uzatmış cihannüma köşkünün güzelliğini anlatmakta dil acizdir. Yedi kat olup, her katta birçok odalar, şahnişinler, fıskiye ve havuzlar vardır. Sonra Sultan Ahmedhan Köşkü, ondan sonra Dördüncü Muradhan Kasrı gelir. Fakat Dördüncü Mehmedhan ava meraklı olduğundan vaktinin çoğunun bu Edirne şehrinde geçirmektedir.” (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 354)

Evliya Çelebi Dördüncü Mehmedhan döneminde yapılan fetihler ve elde edilen ganimetler ve mallarla Edirne şehrinin nasıl ihya olduğunu söyle anlatmıştır. “Edirne bahçesi öyle oldu ki, hala yeryüzünde böyle bahçe yoktur. Meğerki Nemse Kralı'nın Alman diyarındaki Peşhel şehri bağı ola. Bu Edirne bahçesindeki gül, sümbül, menekşe, lale, hatayi, reyhan, yasemin, erguvan, zerrin, nergis, zambak, nesrin, şebboy, şakayık, karanfil ve benzeri, kokulu çiçekler her yerde bulunmaz. Bu ağaçlık bahçe Sultan Mehmed Han'ın özellikle ilgilendiği bir yerdir. Hülasa, bu bağı anlatmakta dil acizdir. Bu hakir küstahlık edip, ‘denizden damla, güneşten zerre’ kabilinde yazmaya cesaret ettim.” (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 354)

Evliya Çelebi Edirne şehrinin saraylarının ve bahçelerini anlatırken, Edirne şehrinin evlerine, konaklarına ve diğer saraylarına dair bilgiler de vermiştir. “Şehrin büyük evlerinin hepsi kiremitle örtülüdür.

Ben Selimiye minaresine çıkarak şehrin içine ve dışına dikkatle bakarak, kırk sekiz yerde kurşunla örtülü mimari eseri gördüm. Bu yazdığım iki sultan sarayından, başka, üç yüz kırk adet vezir sarayı vardır. Bunlardan Sokullu Mehmetpaşa Sarayı üç yüz altmış adet oda ve salon, birçok divanhaneler, havuz ve şadırvan, içinde ve dışında iki hamam ile mamur yüksek bir saraydır. Geniş avlusunda cirit meydanı vardır.” (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 354)

Evliya Çelebi Edirne şehrine ait diğer sarayları şöyle sıralamıştır. *“Makbul İbrahimpaşa Sarayı, Timurtaşpaşa Sarayı, Beylerbeyi Sarayı, Hüseyinpaşa Sarayı, Şakşakpaşa Sarayı, Ferhatpaşa Sarayı, Mahmutpaşa Sarayı, Mihalbey Sarayı, Defterdar İsmailfendi Sarayı, İshakpaşa Sarayı, Kazasker Sarayı, Bostancıbaşı Sinan Sarayı olmakla birlikte dördüncü Mehmed Han devrinde mamur olan saraylar ise şunlardır: Köprülü Mehmedpaşa Sarayı, Musahib Mustafapaşa Sarayı, Reisülküttab Şamizade Sarayı, Ruznameci Aliefendi Sarayı, Vaniefendi Sarayı, kele içinde Yemiçeriağası Sarayı, Hasanpaşazadeler Sarayı. Bunlar bildiklerimiz olup, kırmızı kiremitle örtülüdür. Amma yeni ve eski saraylar hükümdar sarayı olmakla, hepsi kâgir binadır ve has kurşunla örtülüdür.”* (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 354)

Evliya Çelebi şehrin yapısal eserlerini anlatırken, ikinci başkent Edirne'nin kervansaraylarını ve misafirhanelerine dair bilgiler de vermiştir. Evliya Çelebi'nin ifadelerine göre yörede, elli üç adet büyük kervansaray bulunmaktadır. Muradiye, Yıldırımıye, Muhammediye, Koca Muradiye, Selimiye, Bayezidiye, Eski Alipaşa Yemişçi Hasanpaşa kervansarayları Evliya Çelebi'nin eserinde bahsettiği kervansaraylardır. Bununla birlikte dönem itibari ile önemli bir ticaret merkezi olan Edirne şehrinin misafirhaneleri olan hanlarından bahsetmiştir. Rüstempaşa, Yemiş, Kapan, Beylerbeyi, Viran, Süca, İmaret, Mihal, Şahabüddinpaşa, Eşekadın hanların olduğunu söyleyen Evliya Çelebi, Edirne'de benzerinin İstanbul'da dahi bulunmayan hanların olduğuna dile getirmiştir. Evliya Çelebi eserinde yer vermiş olduğu bu hanların haricinde elli üç kadar tüccar hanı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca yetmiş kadar bekâr hanının olduğunu söylemektedir.

Edirne Şehri'nin Görülmeye Değer Eserleri:

Evliya Çelebi Edirne şehrinin fiziki dokusunu oluşturan birçok önemli yapıyı anlatmıştır. Bu yapılara ek olarak Edirne de görülmeye

değer en büyük diğer bir eser olarak Evliya Çelebi Mihal Köprüsü'nü tasvir etmiştir. Arda, Meriç ve Tunca nehirlerini birbirine bağlayan geniş ve uzun bir köprü olan Mihal Köprüsü'nü Evliya Çelebi şöyle anlatmıştır: “*O kadar geniş ve uzundur ki, yeryüzünde eşi yoktur. Belki Alman diyarında Tuna üzerindeki Kolvar Köprüsü ola... Yahut Edirne'ye bir menzil uzaklıkta Koca Murad Han'ın altmış dört göz Ergene Köprüsü ola. Bu köprüünün bu üç nehir üzerine bina edilebilmesi keramet nev'indedir. Bir tarafı batı tarafta ve bir ucu doğuda olup, boyu ziyadece uzun ve genişliği üç aracın yan yana geçmesine müsaittir. Fil gövdesi kadar taşlarla yapılmış kaldırım, sanatlı bir köprüdür. Gözleri gök kuşağına benzer kemerlerdir. Amma kemerleri Bosna hududundaki Mostar Köprüsü kadar yüksek değildir... Yüksekliği kırk arşın vardır. Sanki İskender seddidir*”. (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 358)

Evliya Çelebi Edirne'de bulunan hamamlara da değinmekte ve her birisinin iç acıcı, gayet temiz yapılar olduğunu belirtmektedir. Evliya Çelebi şehir aynalarını şahit göstererek Edirne'de üç bin yüz elli adet hanedan hamamının bulunduğunu dile getirir. Bununla birlikte, vekil ve vezir saraylarında ikişer, üçer hamamın olduğunu, en azından en küçük evde dahi bir gusülhanenin olduğunu belirtmiştir. (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 358)

Bayezidhan Hastanesi: Edirne'de bulunan ve tıp alanında büyük gelişmelere ve keşiflere ev sahipliği yapan Bayezid Han (Şifa Külliyesi) hakkında kapsamlı bilgiler veren Evliya Çelebi bu hastanede çalışan doktorları “Belirli maaşlı mütehassis doktorlar, nabız ilminde usta cerrahlar vardır”. şeklinde anlatırken Hastaneyi şöyle tasvir etmektedir. “*Bayezidhan Camii'nin büyük dış avlusunun sağında İrem bağı içinde bir hastane vardır. Ayrıca Medrese-i Etibba (Tıp Medresesi) ve odalarında öyle talebeleri vardır ki, her biri Eflatun, Sokrat, Filikos, Aristetatis, Calinos, Fisagoras-ı tevhidinden bahseden mütehassis ve usta doktorlardır. << El -İlmi ilman, ilmüh edyan vessani ilmi ebdan>> hükmüne göre her biri bir ilim yönetip tıp ilminde muteber kitaplara dayanarak insanların derdine deva ve ilaç yetiştirmeye çabalarlar. Orada bir hastane var ki, dil ve kalemlerle anlatılması imkânsızdır. Fakat denizden bir damla kabilinden bazı vasıflarının açıklayalım.*” (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 362)

“Adı geçen bağın ortasında göğe baş uzatmış yüksek bir kâgir kubbedir ki, sanki aydınlık hamam camekânı gibi tepesi açıktır. Bu açık yerde, altı adet ince mermer sütunlar üzerinde, İran şahlarının tacı gibi bir kubbecik var. Amma gayet mütenasip.... Sanatkâr usta bu küçük kubbenin ta tepesine saf altınla yaldızlanmış bir çeşit demir mil üzerine bir barak yapmış, ne yönden rüzgâr eserse bayrak o yöne döner. Garip bir görünüşü var. Amma aşağıdaki büyük kubbe sekiz köşelidir. Bu kemerli kubbenin içinde de sekiz kemer vardır. Her kemer altında bir kış odası vardır. Bu odaların her birinde ikişer pencere vardır.” (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 362)

Evliya Çelebi bu hastaneyi daha geniş ayrıntılar birlikte anlatırken bu hastanede karşılaşmış olduğu garip bir durumu şöyle anlatmıştır. *“Amma bu hakir Evliya garip şey gördüm: Merhum ve mağfur Bayezid-i Veli – Allah rahmet eylesin- hazretleri vakıfnamesinde hastalara deva, dertlilere şifa, divanelerin ruhuna gıda ve sevdalılarını gidermek üzere on adet şarkıcı ve sazıcı görevlendirmiştir ki, bunların üçü okuyucu, biri neyzen, biri kemancı, biri musikar, biri santurcu, biri çengi, biri santurcu çengi, biri udcu olup, haftada üç kere gelerek hastalara ve delillere konser verirler. Allah’ın emriyle nicesi, saz sesinden hoşlanır ve sükûnet bulurlar. Doğrusu musiki ilminde neva, düğâh, rast, segâh, çargâh, suzinak makamları onlara mahsustur. Amma zengule makamı ile buselik makamında rastta karar kılrsa, adama hayat verir. Bütün saz ve makamlarda ruha gıda verir.”* (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 363)

Evliya Çelebi’nin garipseyerek anlattığı bu tedavi yöntemi dünyada ilk olarak uygulandığı müzikle tedavi yöntemidir. Evliya Çelebi, bu hastane haricinde, Edirne’de başka hastane bulunmadığını, burada halka çeşitli ilaçlara vererek şifa dağıtıldığını belirtmiştir.

Evliya Çelebi’nin Gözünden Edirne’de Sosyal Hayat

Evliya Çelebi bulunmuş olduğu bütün şehirleri çok yönlü olarak ele almış ve kent kültürüne ait bütün değerleri, dönemin şartlarının en güzel şekliyle anlatmıştır. Edirne şehrine ait bütün fiziki yönlerini, okuyanları ardından sürükleyen ifadelerle, betimlemelerle ve kendisine has etkileyici anlatımıyla, tarihin karanlık helezonlarından günümüze yansıtmıştır. Edirne şehrinin beşeri özellikleri üzerinde de duran Evliya Çelebi, Edirne yaşayan halkı, *“Erkekleri iyice yaşlanınca, yani yetmiş yüz yaşına basınca, biraz sohbetten kalır. Amma yine iş ve güçleri yerinde olup,*

yüzlerinden sıhhat akar. Gençleri güzellikte orta olup, sözleri birer inci tanesini andırır. Sohbet nehirlerinde sanki deniz kızları gibi yüzerler.” (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 360)

Edirne'nin suyu ve havası son derece güzeldir. Ebced okuyan küçük çocuklar fevkalade anlayışlı olup efendi, olgun ve zeki tabiatlılardır. Nicesi nice kitapları ezberlemişlerdir. Kadınları, güzellik yönünden vasattır. Hareketleri ölçülü olup, konuşmaları düzgün ve her işleri kendilerine uygundur. Rabia-ı Advîye derecesinde kapalı, dindar, edepli hatunlardır. (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 364)

Gerçi böyle büyük şehirde “Çam çalısız olmaz” meşhur sözünün gereğince koç kaçkını isyankâr kadınlar da bulunur. Amma başka yerlere göre Edirne çok daha edeplidir. Zira yıldız gibi temiz, parlak kızları öyle namuslu bakirelerdir ki, henüz babalarından başka erkek yüzü görmemiş, seslerini kimse işitmemiştir. (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 364)

Nice yabancılar bu şehri her bakımdan beğenerek burada yerleşmiş, evlenerek ev bark sahibi olmuşlardır. Ayan ve eşrafın tamamı konuk severdiler. Her biri birer yolla garip kimselere iyilik yaparak onları bu şehre bağlar. Nimetleri bol, iyi huylu ve cömert hane sahipleri olup ahlaklı, dürüst, mütevazı halkı vardır. Allah cümlesinden razı olsun. (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 364)

Edirne'de yaşayanları bu şekilde tasvir eden Evliya Çelebi, şehirde yaşayan çalışanları ve sanatkârları anlatmıştır. Buna göre, Edirne şehrinde belirli maaşla çalışan ve alanında uzman doktorların, imam ve hatiplerin derin bilgilere sahip olduklarını ve ilim ve fazilet kaynağı, salihler ve şairler yatağı bir şehir olarak nitelemiştir. Meslek erbaplarının ve halkın giyim tarzını şöyle ifade etmiştir: “Ayan ve büyükleri samur kürk ve çeşit çeşit Akmeşe kumaştan elbiseler giyip, sarıklarının uçlarını sarkıtıp dolaşırlar. Orta halli olanları çuha kaftan giyerler. Amma kadınları çuha ferace ve elvan soflar giyip yassıbaş ile gezerler. İstanbullular gibi selamiye takke giymezler”. (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 351)

Evliya Çelebi Edirne şehrinde en çok kullanılan isimleri ise şöyle sıralamaktadır. “Erkekler, Sehi Bey, Siyami Bey, Kubad Bey, Kasım Bey, Suhrab Bey, Haydar Bey, Memi Can Bey, Resul Ağa, Kadir Ağa,. Bayanlarda ise, Emetullah, Afife, Emine, Mihrimah, Zühre, Übeyde,

Zübeyde, Gülşah, Ümmehan ve Havva'dır.” (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 360)

Evliya Çelebi Edirne'nin yaz ve kış mevsimlerinin açık bir şekilde yaşandığı, dördüncü iklimin son üçte birinden (karasal iklimden) olduğunu belirtmekte ve yörede yetişen belli başlı ürünleri şöyle sıralamaktadır: “*Yedi çeşit, deve dişi adıyla meşhur buğdayı olur. Baklası, mercimeği, börülcesi ve sair hububatı bol olur. Fakat arpası azdır. Gülsuyu yeryüzünde yoktur. Gül ve gül bahçeleri dünyayı süslemiştir.*” (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 361)

Edirne yöresinin yiyeceklerini ve meyvelerini Evliya Çelebi şöyle anlatmaktadır. “*Evvela, çeşitli kokulu helvası bir yerde bulunmaz. Meğer Basra'daki Hamavi ve Kureyş helvaları ola. Bir okka gelir. Çeşitli ekmek ayvası, baba ayvası, kokulu perverdesi, şeftalisi, amma et şeftalisinin al yanakları beğenilir. Hıram şarabı çok meşhurdur. Frenkler çok severler. Saltuk Bey mamulü Culab gibi koyu bozası olur. Şarabı, suyu, hardalivesi meşhurdur.*” (Temelkuran, T., vd. 1986; (3) 361)

Evliya Çelebi içinde bulunulan dönem itibari ile sosyal ve toplumsal hayatı aynı zamanda ekonomik hayatı çok yönlü olarak etkileyen ve İslam kültürünün ve şehirleşmenin temel taşlarını oluşturan tekkelerden bahsetmiştir. Her biri farklı misyonlara sahip tekkeleri ve özelliklerini anlatmıştır. Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde anlatmış olduğu tekkeler şunlardır: Derviş Tekkeleri, Hızır Dede Tekkesi, Güreşçiler Tekkesi, Hazret-i Celaleddin Rumi Dervişleri Tekkesi, Hazret-i Şeyh Zindan Tekkesi, Şeyh Abdulkadir Ceylani Tekkesi, Şeyh Hazret-i İbrahim Gülşeni Tekkesi, Hacı Ömerağa Tekkesi, Hazret-i Edu İshak-ı Karüni Tekkeleri.

SONUÇ

Evliya Çelebi, seyahatnamesinde 1653 yılındaki Edirne şehrini anlatım, gezi-gözlem ve gösteri metotlarını ve coğrafyanın ilkeleri olan dağılıp, karşılaştırma ve nedensellik ilkelerini kullanarak kaleme almıştır. Özellikle Edirne şehrinin sahip olduğu tabii, tarihi ve mimari güzellikleri başka şehirlerin özellikleriyle karşılaştırmalar ve bir derecelendirme de yaparak ortaya koymuştur. Edirne'nin bütün bu güzelliklerini ve harikuladeliğini kendisine has üslubu ve mütevaziliğiyle anlatan Evliya Çelebi'nin özellikle şehrin tarihi ve mimari eserlerle ilgili vermiş olduğu

EVLIYA ÇELEBİYE GÖRE 17. YÜZYILDA EDİRNE'NİN ŞEHİR COĞRAFYASI VE KÜLTÜREL HAYAT

bilgiler oldukça dikkat çekicidir. Bu nedenle de Seyahatname şehrin sadece 17. yüzyıldaki durumuyla ilgili bilgiler vermemekte ayrıca 17. yüzyıl öncesine de ışık tutmaktadır.

17. yüzyıl Edirne silüetini canlandıran Evliya Çelebi, şehir hayatına dair bütün sosyal ve ekonomik müessese ve olayları bütün derinliğiyle ortaya koymuştur. 17. yüzyıl şehir hayatının temel dinamiklerini oluşturan, şehrin camilerini, çarşılarını, pazarlarını ve kalesini bütün yönleriyle anlatmıştır. Evliya Çelebi Edirne şehrine ait bu yapılardan çarşılar ve pazarlar üzerinde ayrıntılı olarak durmuştur. Şehir hayatının nabzını tutan pazarlardan ve çarşılarından hareketle Evliya Çelebi şehirdeki günlük hayatı da ortaya koymuştur. Bununla birlikte 17. yüzyıl Edirne insanına ait antropolojik özellikleri anlatmanın yanı sıra şehrin kültürel, ahlaki ve edebi yönünü de yansıtmıştır.

Evliya Çelebi Edirne şehrinin simgesi olan sanat tarihi açısından büyük önem taşıyan camileri, okuyanların zihinlerinde canlandıracak şekilde etkileyici bir biçimde anlatmıştır. Cami ve kaleler hakkında ayrıntılı bilgilere yer verirken, bu eserlerin bilinen yönlerinin dışında mistik yönlerini de dile getirmiştir. Sonuç olarak Evliya Çelebi Edirne şehrine ait elde ettiği bilgileri ve kendisine vazife olarak gördüğü seyahati süresince gördüklerini ve izlenimlerini okuyanları kendisine hayran bırakacak şekilde ortaya koymuştur.

KAYNAKLAR

- Okumuş, E., (2007), “Evliya Çelebi Kütahya’da” Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 26, s. 83-120.
Temelkuran, T., Aktaş, N., (1986), Evliya Çelebi Tam Metin Seyahatname ” Üçdal Neşriyat, İstanbul.